

8. Морзе Н. В. Розвиток інтелектуальної активності учнів на основі задачного підходу під час навчання інформатики / Н. В. Морзе, В. П. Вембер, О. Г. Кузьмінська // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 4. – С. 10–14.

9. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Ж. Пиаже. – М.: Просвещение, 1969. – 659 с.

10. Рамський Ю. С. Інформаційне суспільство. Інформатизація освіти / Ю. С. Рамський // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 7. – С. 16–27.

РЕЗЮМЕ

Н. С. Павлова. Психолого-педагогические основы умственного развития учащихся 7–9 классов при изучении информатики.

Основой организации учебно-познавательной деятельности учащихся на уроках информатики в 7–9 классах является обязательный учет их возрастных особенностей. Изучение основ информатики способствует умственному развитию и формированию приемов умственной деятельности, положительно влияет на психическое развитие учащихся. В 7-м классе считается своевременным начинать систематическое и целенаправленное изучение данной предметной области.

Ключевые слова: возрастные особенности учащихся, умственное развитие, ученики-подростки, информатика в 7–9 классах.

SUMMARY

N. Pavlova. Psychological and pedagogical fundamentals of mental development of pupils in the 7th – 9th form in the process of teaching computerscience.

The basic aspect of organizing the academic and cognitive activity of pupils at the lessons of Computer Science in the 7th – 9th form is that their age-specific characteristics shall be obligatorily taken into account. Studying the fundamentals of Computer Science encourages the mental development and forming the techniques of intellectual activity; it also has a positive impact on the mental growth of the pupils. To start consistent and motivated studying of this subject in the 7th form is considered the most proper.

Key words: age-specific characteristics of pupils, mental development, adolescent pupils, Computer Science in the 7th – 9th form.

УДК 371.382.033

С. Л. Парфілова

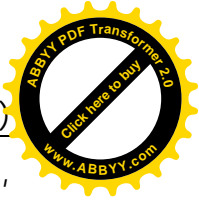
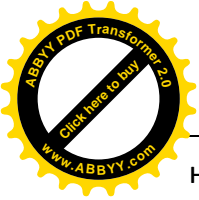
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАЛЬНО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті висвітлено теоретичні позиції щодо розуміння навчально-пошукової діяльності молодших школярів. Навчально-пошукову діяльність розглянуто як функціонально пов'язану низку етапів, що мають реалізуватись послідовно і комплексно та спрямовані на забезпечення самостійної пошукової активності учнів.

Ключові слова: навчально-пошукова діяльність, молодші школярі, самовизначення, пізнавальні завдання, розвивальне навчання.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної освіти характеризується переходом від предметно орієнтованого до особистісно орієнтованого навчання. Формування у школярів розгорнутої та повноцінної

навчально-пошукової діяльності, зміст якої становлять теоретичні знання, пошукові вміння і навички, є необхідною умовою розвивального навчання. Саме зміст засвоєних знань відіграє провідну роль в інтелектуальному й особистісному розвитку школяра.

Аналіз актуальних досліджень. Важливі висновки та положення щодо організації пошукової діяльності містяться у працях О. Я. Савченко, І. Ф. Підласого (проблеми самостійної роботи та підвищення ефективності уроку); А. М. Алексюка, Г. С. Костюка, В. О. Онищука (творче застосування принципів і методів навчання); С. У. Гончаренка, О. І. Киричук, В. О. Сухомлинського (зміст навчання і шляхи його вдосконалення).

Мета статті – розглянути методологічні засади пошукової діяльності учнів, з'ясувати її структуру та зміст.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історії питання засвідчило, що на сьогодні, незважаючи на численні дослідження із цього напрямку та з'ясування різних аспектів проблеми, загальноприйнятого визначення поняття «пошукова діяльність учнів» немає.

Так, В. М. Коротов трактує поняття «пошук» як провідний метод переконання, «що забезпечує залучення школярів до самостійного здобування, відбору і дослідження наукової та пізнавальної інформації, формування в учнів на основі цього глибоких знань і практичних умінь та навичок дослідницької роботи» [4].

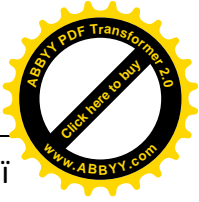
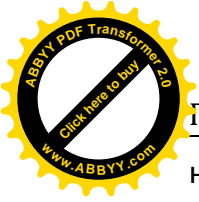
О. Я. Савченко під пошуковою діяльністю молодших школярів розуміє як процес відбору учнем потрібних знань і способів розв'язання серед уже відомих, так і самостійний пошук, метою якого є здобуття нових знань та опанування нових способів дій [10, 22].

Г. С. Костюк та І. Є. Синиця експериментально довели, що ефективність навчання підвищується у процесі зміни характеру діяльності (від репродуктивно-пояснювального до креативного), що сприяє становленню суб'єктивної позиції учнів, змінює характер зв'язків між учителем та учнями [5]. Характер взаємодії, яка відбувається в навчальному процесі, впливає на інтелектуально-емоційний тонус діяльності, на її процес і продуктивність.

В. О. Онищук теоретично обґрунтував роль пошукової діяльності в навчальному процесі [7]. У своїх працях він показав значення мотивів пошукової діяльності, виділив дієві мотиви засвоєння матеріалу, що вивчається.

А. М. Алексюк, Н. М. Бібік, О. І. Киричук, Г. С. Костюк, В. О. Онищук, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко та інші стверджують, що одним із найефективніших методів організації пошукової діяльності є постановка перед учнями таких завдань, у процесі вирішення яких виникали б суперечності між знаннями та вміннями, які вже є в учнів, і новими, потрібними для розв'язання цих завдань, зіткнення думки учнів з новими питаннями.

Якщо за умов традиційного навчання вся увага зосереджується на

накопиченні знань і розвитку пам'яті учнів, то під час навчально-пошукової діяльності у процесі навчання центром уваги стає пошук знань, формування творчих здібностей школярів.

Творчий характер пошукової діяльності молодших школярів завжди пов'язаний з оволодінням знаннями та застосуванням їх у різних ситуаціях. Такому характеру навчально-пізнавальної діяльності відповідають інформаційно-пошукові методи навчання, оскільки саме вони забезпечують залучення учнів до самостійного пошуку і сприяють їх творчому розвитку.

У дослідженнях Т. М. Байбари, Н. Г. Каневської, Н. С. Коваль та О. Я. Савченко переконливо доведена ефективність організації пошукової діяльності для розвитку пізнавальної мотивації молодших школярів, оскільки у процесі пошуку учні мають можливість виявити активність мислення, ініціативу, самоствердитися у колективі.

Установлено, що 6–7-річні діти можуть успішно здійснювати пошукову діяльність за такими етапами: прийняття пізнавального завдання; висунення пропозицій щодо причин і результатів спостережуваних явищ; аналіз фактів і формулювання висновків.

Як показали дослідження, в дитини до вступу до школи вже сформований певний рівень готовності до пошукової діяльності. Пошукова діяльність, на думку О. Я. Савченко, здебільшого виявляється у процесі проблемного навчання.

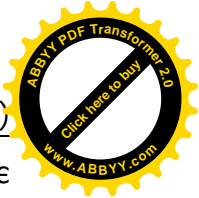
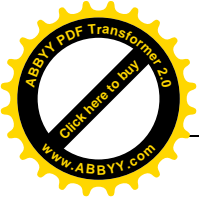
Автор зазначає, що протягом початкового навчання для учнів доступні й ефективні п'ять форм організації пошукової діяльності:

- система пізнавальних завдань за прийомами розумової діяльності;
- евристичні бесіди;
- метод аналогії;
- самостійне ознайомлення з новим матеріалом з опорою на допоміжні засоби та без них;
- елементарні дослідницькі завдання [9, 205].

Критеріями відбору навчального матеріалу для організації пошукової діяльності молодших школярів на уроці є такі:

- 1) зв'язок нового із засвоєним матеріалом;
- 2) можливість логічного членування навчального матеріалу на чіткі кроки й елементарні завдання;
- 3) наявність суперечностей між опорними та новими знаннями;
- 4) готовність школярів до участі в пошуковій діяльності.

В експериментальному дослідженні з проблеми «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів» О. Я. Савченко розкриває поняття готовності учнів початкової школи до пошукової діяльності. Услід за автором під цим поняттям ми розуміємо «вміння учнів розв'язувати конкретну розумову чи практичну задачу, виконувати завдання на окремих етапах її розв'язування, а також можливість визначати загальну готовність до пошуку» [10, 22].

Загальна готовність молодших школярів до пошукової діяльності включає окремі підструктури, що функціонують у цілісній системі, зокрема такі компоненти, як: мотиваційний, змістовий та організаційно-процесуальний.

Керівництво пошуковою діяльністю передбачає створення умов, які визначають перебіг розумової діяльності молодших школярів у потрібному напрямку. Під час дослідження, проведеного О. Я. Савченко спільно із Н. С. Коваль, перевірялися два способи керівництва пошуковою діяльністю:

- *непрямий* – поступове нарощування складності та варіативності пізнавальних завдань;
- *поетапного керування* – зростання ступеня самостійності школярів у застосуванні прийому розв'язання пізнавальних завдань [10, 97–98].

Проаналізувавши відомі теорії розвивального навчання (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Л. В. Занков, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн та ін.), ми дійшли висновку про те, що всі вони мають спільні діяльнісні засади, а саме:

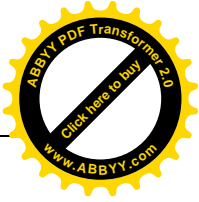
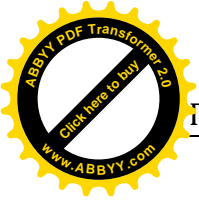
- 1) у них розглядається як інструмент для формування нових здібностей залучення учня до активної пізнавальної діяльності;
- 2) усі автори теорій розвивального навчання вказують на зміну функцій учасників навчального процесу: вчитель у нових умовах виконує функцію керівника, організатора процесу, а учень є суб'єктом діяльності;
- 3) у всіх теоріях розвивального навчання відзначена провідна роль теоретичних знань у процесі формування здатності учнів до навчальної діяльності;
- 4) усі автори наголошують на важливості реалізації ідей педагогіки співробітництва.

Узгодження результатів, одержаних авторами різних теорій розвивального навчання, дало змогу провідним російським методологам (О. С. Анісімов, Ю. В. Громико, А. А. Деркач, Г. П. Щедровицький) розробити технологію організації навчального процесу, спрямованого на формування готовності до саморозвитку [2; 11]. Сфера освіти розглядається прихильниками цього підходу як окремий випадок існування сфери діяльності, тому вона має організовуватися за тими самими загальними законами функціонування, що й усі інші сфери діяльності. Учені зробили висновок про те, що існує лише три види діяльності, які відрізняються ставленням до норми її виконання:

- *самовизначення* («хочу» і «можу» виконати цю норму діяльності);
- *нормореалізація* (виконую норму);
- *нормотворчість* (створюю нову норму) [2, 90–104].

Самовизначення передбачає співвідношення запропонованої норми діяльності з актуальним рівнем здібностей («можу») і системою цінностей («хочу»). Самовизначення буває як позитивним, так і негативним.

За *позитивного самовизначення* фіксується наявність:

- здібностей до реалізації цієї норми діяльності;
- потреби у залученні до цієї діяльності.

За *негативного самовизначення* суб'єкт діяльності констатує невідповідність між актуальним рівнем здібностей і наявною системою цінностей, з одного боку, та необхідним рівнем здібностей і запропонованими функціями – з другого. Негативне самовизначення зумовлено відсутністю у суб'єкта діяльності потрібних здібностей або невідповідністю запропонованих функцій наявній системі цінностей.

Нормореалізація (виконавська діяльність) передбачає відтворення відомої норми діяльності. Її результатом є перетворений продукт.

Нормотворчість (управлінська діяльність) передбачає створення нової норми діяльності на засадах методу рефлексивної самоорганізації.

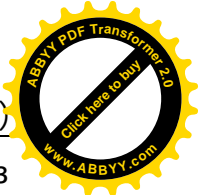
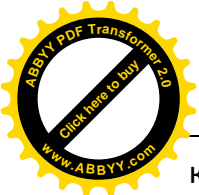
Нормотворча діяльність (рефлексія) має три вихідні функції: «*пізнання* (ситуації минулої дії), *критика* (пошук або підтвердження попереднього способу дій), *проект* (побудова нової норми)» [1, 68]. Етапи пізнання і критики передбачають дослідження того, де і чому виникли труднощі у процесі діяльності. Отже, формування нових здібностей, тобто розвиток школяра, відбувається на етапі проектування, етапі «відкриття» нового знання.

Таким чином, технологія навчання має забезпечити систематичне залучення учнів до процесів самовизначення, нормореалізації та нормотворчості і містить етап рефлексивного аналізу ними власної діяльності (у протилежному разі у свідомості учнів не сформується образ цієї діяльності).

Відповідно до структури основних видів діяльності, описаних у методології [2; 11], технологія організації навчального процесу в діяльнісній парадигмі включає певні етапи:

1. Самовизначення до діяльності.
2. Самостійна діяльність за відомою нормою.
3. Реконструкція діяльності за відомою нормою N.
4. Критика відомої норми N.
5. Побудова нової норми діяльності N1.
6. Застосування побудованої норми N1 для розв'язання завдання, яке викликало труднощі.
7. Фіксування норми N1 у зовнішньому мовленні.
8. Самоконтроль дій за нормою N1.
9. Етап включення норми N1 до системи знань.
10. Етап тренувальних дій за раніше засвоєними нормами.
11. Етап рефлексивного аналізу діяльності на уроці.
12. Етап фіксування досягнення мети.

Цю послідовність діяльнісних кроків розробила дослідниця Л. Г. Петерсон [8]. Автор називає її технологією діяльнісного методу. Запропонована технологія має інтегративний характер: у ній синтезовані неконфліктуючі між собою ідеї з

концепцій розвивального навчання провідних російських педагогів і психологів з позицій наступності порівняно з традиційною школою. Зокрема кроки 2–10 забезпечують системне проходження учнями всіх етапів, виділених П. Я. Гальперінім як необхідні для глибокого і міцного засвоєння знань. Завершення 2-го кроку пов'язано зі створенням ускладнення в діяльності («колізії»), що є, на думку Л. В. Занкова, необхідною умовою реалізації розвивального навчання. На етапах 2–6, 8, 11–12 забезпечуються вимоги до організації навчальної діяльності учнів, розроблені В. В. Давидовим. Відповідно до цього, зазначені етапи мають характер пошукової діяльності учнів на уроці. Проте до сьогодні залишається відкритим питання про можливість застосування технології діяльнісного методу для різних навчальних предметів.

Прагнучи визначити структуру навчально-пошукової діяльності, ми взяли за основу дослідницькі позиції та погляди вітчизняних і зарубіжних учених – О. С. Анісімова, Н. М. Бібік, Л. Г. Петерсон, О. Я. Савченко, Г. П. Щедровицького. Цей вибір був зумовлений тим, що у працях зазначених дослідників чітко простежується існування тісного зв'язку між суб'єктом діяльності та якістю цієї діяльності, результатом; системне залучення кожного учня, незалежно від його актуального рівня, до провідних видів діяльності; завдяки введенню до структури діяльності мотивів вона отримує певну суб'єктну забарвленість, а отже, уможливорює вплив на формування пізнавальних мотивів і готовність молодших школярів до саморозвитку.

Також ми спиралися на результати психологічних досліджень, спрямованих на вивчення внутрішніх і зовнішніх умов розвитку діяльності (Б. Г. Ананьєв, Б. Г. Ельконін, А. В. Запорожець, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); теорію поетапного формування розумових операцій (П. Я. Гальперін); педагогічні концепції суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу (М. І. Алексєєва, Г. О. Балл, І. Д. Бех, І. А. Зязюн).

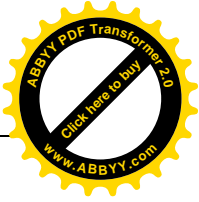
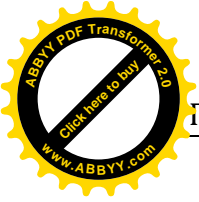
У науковій методології під структурою розуміють різні варіанти взаємодії між елементами складу, що виникають у процесі функціонування об'єкта. Згідно з однією з найпоширеніших точок зору, структурні елементи уроку співвідносяться з його етапами [3; 6]. Тому під *організацією навчально-пошукової діяльності ми розумітимемо функціонально пов'язану низку етапів, які мають бути реалізовані послідовно і комплексно та спрямовуватися на забезпечення самостійної пошукової активності учнів*. Навчально-пошукова діяльність передбачає такі етапи:

1. Самовизначення до діяльності:

- 1) залучення дітей до діяльності;
- 2) виділення змістової зони.

2. Актуалізація знань:

- 1) актуалізація знань, умінь і навичок, достатніх для «відкриття» нового знання;

2) фіксування утруднення в індивідуальній діяльності.

3. **Постановка навчальної проблеми:**

Фіксування вголос:

1) *де* і *чому* виникло утруднення;

2) які *тема* і *мета* уроку.

4. **«Відкриття» нового знання:**

1) залучення дітей до розв'язування проблеми;

2) фіксування нового знання (поняття) в мовленні.

5. **Первинне закріплення:**

1) вербальне фіксування нового знання (поняття);

2) паралельне оформлення отриманої інформації (у вигляді рисунків, схем, мовних записів тощо).

6. **Самостійна робота із самоперевіркою у класі:**

1) самостійна робота із застосуванням нового знання;

2) самостійна перевірка за еталоном та оцінювання дітьми своєї роботи;

3) створення ситуації успіху.

7. **Формування системи знань:**

1) включення нового знання до системи знань;

2) розв'язування завдань на повторення і закріплення вивченого раніше.

8. **Рефлексія діяльності на уроці:**

1) рефлексія діяльності на уроці (що нового дізналися, із застосуванням якого методу);

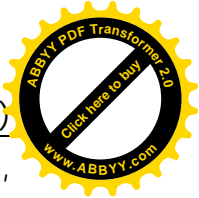
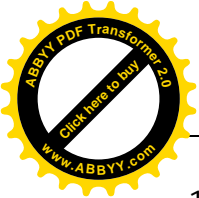
2) оцінювання дітьми власної діяльності.

Наведена структура організації навчально-пошукової діяльності дає змогу розвивати здатність до здійснення самостійної пізнавальної діяльності в повному обсязі й тим самим створює умови для формування пізнавальної мотивації учіння кожного школяра. Зберігаючи загальні закономірності залучення до навчально-пошукової діяльності, вона (структура) може видозмінюватись залежно від вікового етапу навчання, цілей і завдань уроку.

Висновки. Таким чином, структура навчальної діяльності, адекватна цілям навчання, є чинником формування в учнів не лише систем операцій і знань, а й пізнавальних інтересів, бажання вчитися, допитливості, прагнення до самоосвіти. Саме навчально-пошукова діяльність створює атмосферу загального захоплення цікавою справою, стимулює пізнавальні потреби та інтелектуальні почуття дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимов О. С. Гегель: мышление и развитие (путь к культуре мышления) / О. С. Анисимов. – М. : Агро-Вестник, АМБ-агро, 2000. – 800 с.
2. Анисимов О. С. Методологический словарь: для акмеологов и управленцев / О. С. Анисимов. – М. : Агро-Вестник, АМБ-агро, 2001. – 168 с.
3. Ильина Т. А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т. А. Ильина. – М. : Педагогика, 1972. – 123 с.

4. Коротов В. М. Введение в педагогику / В. М. Коротов. – М. : Изд-во УРАО, 1999. – 256 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. шк., 1989. – 260 с.
6. Махмутов М. И. Современный урок: вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1981. – 191 с.
7. Онищук В. О. Активізація навчання старшокласників / В. О. Онищук. – К. : Рад. шк., 1978. – 128 с. – (Педагогічна бібліотека).
8. Петерсон Л. Г. Теория и практика построения непрерывного образования : [монография] / Л. Г. Петерсон ; под ред. Г. В. Дорофеева. – М. : УМЦ «Школа 2000...», 2001. – 256 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підруч. [для студ. пед. фак-тів] / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 367 с.
10. Савченко О. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / О. Я. Савченко. – К. : Рад. шк., 1982. – 176 с.
11. Щедровицкий Г. П. Проблемы методологии системного исследования / Г. П. Щедровицкий. – М. : Знание, 1964. – 56 с.

РЕЗЮМЕ

С. Л. Парфилова. Современные подходы к учебно-поисковой деятельности учеников.

В статье освещены теоретические позиции относительно понимания учебно-поисковой деятельности младших школьников. Учебно-поисковую деятельность рассмотрена как функционально связанный ряд этапов, которые реализуются последовательно и комплексно и направлены на обеспечение самостоятельной поисковой активности учеников.

Ключевые слова: учебно-поисковая деятельность, младшие школьники, самоопределение, познавательные задания, развивающее обучение.

SUMMARY

S. Parfilova. The modern approaches to the pupils' learning-searching activity.

In the article the theoretical positions of junior schoolchildren' learning-searching activity's understanding are elucidated. The learning-searching activity is considered as functionally connected series of stages, realized logically in complex, and directed on the pupils' independent searching activity providing.

Key words: learning-searching activity, junior schoolchildren, self-definition, cognitive tasks, developing teaching.

УДК 37.036+37.037

І. Серeda

Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка

СТАН ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано результати анкетування вчителів фізичної культури щодо проблем: сенситивності молодшого шкільного віку під час розвитку творчих здібностей учнів, визначення компонентів креативності, завдань, що спрямовані на прояв творчості, причин ігнорування вдосконалення творчих здібностей у процесі фізичного виховання, організаційно-методичних основ розвитку креативності на уроках фізичної культури, а також основних чинників, від яких залежить результативність розвитку креативності учнів.

Ключові слова: творчі здібності, креативність, стаж роботи, кваліфікація вчителів, методичні основи розвитку творчих здібностей.